

КОНЦЕПТ *BUSINESS* У АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Науменко Л.П.

*Інститут філології при Київському національному університеті
імені Тараса Шевченка*

Мовна картина світу – це “спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу; інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами” [Штерн, 1998].

Термін “картина світу” був уведений у науковий обіг у фізиці в кінці 19-го – на початку 20-го століття. “Фізична картина світу” розглядається як “сукупність внутрішніх образів зовнішніх предметів, з яких логічним шляхом можна отримати знання про властивості та поведінку предметів” або “образ довкілля, що формується фізичною наукою та відбиває реальні закономірності природи” [Штерн, 1998]. З часом поняття “картина світу” в природничих науках стало означати специфічну концептуальну структуру, що формується за допомогою наукових методів і понять.

Моделювання штучного інтелекту спонукало вчених до оперування поняттями “модель світу”, “ментальна модель”, “ментальні світи”, “внутрішня репрезентація”, причому остання стає об’єктом дослідження когнітивної лінгвістики. Феномен “картини світу” та світобачення став об’єктом досліджень гуманітарних наук – культурологічних, а також лінгвостеміотичних, присвячених реконструюванню архаїчної свідомості на матеріалі міфів та фольклору [Штерн, 1998]. Проблема мовного світосприймання була сформульована ще В.Гумбольдтом: “різні мови – це не різні позначення того самого предмету; це різне бачення і відображення його” і далі: “Всяка мова, позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу.” [Гумбольдт, 1984].

Запропонована гіпотеза лінгвістичної відносності (linguistic relativity principle) Е.Сепіра та Б.Уорфа стверджує, що структура мови впливає на спосіб мислення і поведінки. Через це носії мови схильні сприймати дійсність по-різному, залежно від семантичних категорій, закладених у мовному коді [Kramsch, 1998]. Дане положення переформується з твердженням про те, що “властивий мові спосіб концептуалізації дійсності частково

універсальний, частково національно специфічний, тому носії різних мов можуть бачити світ дещо по-різному, крізь призму своїх мов” [Апресян, 1995], знайшло широке визнання серед дослідників.

Інваріантна частина картини світу, що визначається принципом віддзеркалення і лежить в її основі, безумовно, однакова для всіх і не залежить від того, носієм якої мови є людина [Караулов, 1976]. Тому в сучасному мовознавстві прийнято розрізняти дві картини світу – концептуальну і мовну. Якщо концептуальна картина – інваріантна (спільна для всіх носіїв мов), то мовна виражається у значеннях слів, притаманних певній мові. Більшість вчених вважає, що “концептуальна картина світу багатша, ніж мовна, оскільки у її творенні беруть участь різні типи мислення, і не все, що пізнано людиною, набуває словесної форми, не все відображається за допомогою мови, і не вся інформація, яка надходить із зовнішнього світу, набуває мовного виразу” [Космеда, 2000]. Коментар до першої частини цього твердження полишаємо на суд психологів, щодо другої частини дозволимо собі в цілому погодитися з автором на тій підставі, що для набуття мовною одиницею певного статусу і закріплення її у мові (або у підмові), вона повинна пройти нелегкий шлях формування, кристалізації і селекції, а також випробування часом. Щодо насичення мовного виразу інформацією, яка надходить із-зовні, можна говорити про залежність цього процесу від багатьох об’єктивних факторів. У першу чергу – це актуальність, сила впливу та необхідність конкретної інформації. Принагідно згадати, що останні події на Близькому Сході та боротьба з тероризмом породили цілий пласт молодіжного сленгу в сучасній англійській мові.

Слід зазначити, що обидві картини світу (концептуальна та мовна) взаємопов’язані, хоча і мають певні відмінності. “Серцевиною концептуальної моделі світу є інформація, яка подається в поняттях, головним же в мовній моделі світу є знання, закріплене за словами і словосполученнями конкретних мов” [Брутян, 1973]. Саме мова формує предметні уявлення про довкілля, “допомагає людині об’єктивувати предметний світ, формувати і виражати ідеї” [Уфимцева, 1988].

Ключовим концептом ділової англійської мови є *business*. Лексикографічно форма *bisignis* зафіксована в пізньому нортумбрійському діалекті давньоанглійської мови [ODEE, 1996]. У вебстерському словнику наводиться інший графічний її варіант *bisignes*, датований давньоанглійським періодом [Webster’s, 1989].

Походження іменника *business* визначається морфологічним способом словотвору шляхом приєднання до основи прикметника германського походження *bisig* (із значенням *дбайливий, турботливий, заклопотаний*) продуктивного на той час суфікса *-nis, -nes* на позначення абстрактних іменників. При цьому новоутворена лексема вимовлялася як трискладове слово. Найдавніша фіксація іменника наведена в євангеліє від 950 року у формі *bisignisse*: “Ne bisignisse metters and woedes hæbende.” [OED, 1991]. Якщо в наведеному прикладі ще наявна повна основа прикметника з дещо видозміненим суфіксом, то в XI столітті вже зафіксовані її графічні варіанти без проміжного приголосного *g*: *bysines* (1068). (Кореневе *y* – один з можливих графічних варіантів на позначення морфеми [i]).

На початку середньоанглійського періоду (XIV століття) одночасно співіснують декілька графічних варіантів лексеми: *besynesse, bisynesse, bisines, bisenes* та *bissynes*. Варіативність кореневої морфеми у формах *e* та *i* обумовлена її ненаголошеною позицією у слові при наголосі на другому складі.

При подальшому розвитку фонетичної системи англійської мови середнього періоду відмічається зміна кореневого голосного *i* на *u* та фіксація суфікса у формі *-nesse* (cf. *redynesse*). Такі графічні зміни, безумовно, пов’язані зі значними змінами у фонетичному строї англійської мови під впливом норманського діалекту давньофранцузької мови, які спричинили до подовження коротких голосних. Під впливом цих факторів досліджувана лексема отримала нове графічне зображення у формі *businessse* як трискладове утворення: “Noble sisters ... now you be gone what is left in that sex, but bubbling and businessse?” (Sidney, 1580) [OED, 1991].

Падінням ненаголошеного *e* [] в кінцевому складі, характерне для новоанглійського періоду розвитку англійської мови, позначилося і на словоформі *business*. Можливо, що цей процес обумовив і падіння другого кінцевого *s*. Письмові джерела засвідчують варіанти *busines*: “Not sloutfull in busines.” (The Bible, 1611) та *busynes*: “From hence to forth, let no man put me to busynes.” (Tindale, 1526) [OED, 1991].

Подальші фонетичні та пов’язані з ними орфографічні модифікації лексеми стосуються XVII-го століття, що обумовлено процесом падіння голосного у проміжних складах. Фонетично лексема *business* стала вимовлятися як двоскладове утворення [ˈbiznis] із значенням *справа*. Паралельно зберігся її фонетичний варіант [ˈbizinis] у формі *visyness*, на позначення

стану *зайнятості* [Ильиш, 1968]. Падіння проміжної фонемі *i* фіксують графічні варіанти лексеми, датовані тим часом: *bus'ness* (Wither, 1634) та *buis'ness* (Dryden, 1697) [ODEE, 1996]. Паралельно відновлюється подвоєння кінцевої приголосної *s* у правописі слова *business*: “Behold the raptures which a writer knows... Behold his business while he works for mine.” *The Guardian* (1713) [OED, 1991].

В Оксфордському словнику англійської мови зазначається інший чинник дисилабізації лексеми *business*, пов'язаний із зміною її семантичного значення – втратою нею значення стану або якості. Причому наголошується, що існує варіативна форма *busyness*, яка зберігає первинне значення, відрізняється правописом і має трискладову морфологічну будову [OED, 1991].

Оксфордський словник фіксує 24 графічні варіанти лексеми – від найдавнішої до сучасної її орфографії: *bisignis*, *bisenes*, *bisines*, *bissynes*, *bissinesse*, *besines(se)*, *besenes*, *bysynesse*, *besynes(se)*, *busynes*, *busynesse*, *business*, *bessynes*, *businessse*, *besyness*, *busenes(s)*, *buysines*, *busines*, *buis'ness*, *busynese*, *business*. Таке різноманіття варіантів пояснюється історичними фонетичними змінами, наявністю діалектних форм та відсутністю уніфікованих правил давнього правопису.

В сучасних локсикографічних джерелах в цілому зафіксовані такі орфографічні та фонетичні варіанти лексеми: *business* з наголосом на першому складі: [ˈbiznis] (The Oxford English Dictionary, Oxford Dictionary of Etymology ed. by C.T.Onions, The Oxford Encyclopedic English Dictionary ed. by M. Hawkins, Collins Cobuild English Language Dictionary), [ˈbizn s] (Longman Language Activator) та [ˈbizn s] (The Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English ed. by S.A.Hornby, Dictionary of Business ed. by P.H. Collin).

В американських лексикографічних джерелах зазначено переміщення наголосу з першого на другий склад [biz'nis], що є унормованим для американського варіанту англійської мови [AHDEL, 1997]. Разом з тим існують інші фонетичні варіанти лексеми *business*. У вебстерському словнику наведені дві фонетичні транскрипції слова – [biz'niz] та [biz'nis] – обидві з наголосом на другому складі, причому перша засвідчує одзвінчення кінцевої подвоєної приголосної *s*, що в цілому не відповідає фонетичній нормі англійської мови [Webster's, 1989]. В електронному варіанті вищезгаданого словника з приміткою “*Southern*” наведені ще два нетипові фонетичні варіанти вимови [ˈbidn s] та

[ˈbɪdn̩ z], характерні для носіїв мови південних штатів США. Це – діалектні варіанти з відхиленням від загальноприйнятої норми, обумовлені, можливо, особливостями будови артикуляційного апарату афро-американського населення півдня, яке має певні труднощі під час вимови слова, пов'язані з переходом від губно-губного звуку [b] до щільового [z], а звідси і намагання заміни його на легший у фонетичному плані губно-зубний звук [d].

У сучасному словнику шотландського видавництва наголос у слові *business* падає на другий склад: [bizˈnɪs] [CED, 1990]. У цьому ж джерелі наводиться розмовний варіант вимови [bizˈi-nɪs] та графічного зображення зазначеного слова у формі *busyness* на позначення “стан зайнятості”. Аналогічний правопис та значення з наголосом на першому складі [ˈbizɪnɪs] зафіксований в американському двомовному словнику за редакцією П.Фалла [The Oxford Dictionary, 1995] та у словнику під редакцією Х.Фаулера, але з переміщенням наголосу на другий склад: [biˈzɪnɪs] [DMU, 1985]. У вебстерському електронному словнику графічний варіант *busyness* на позначення “цілеспрямована діяльність” подається з позначкою *архаїчне*.

Проведений аналіз мав на меті розглянути лексему *business* з точки зору її морфологічної будови, фонетичних та графічних варіантів в історичному контексті, що в цілому сприяє кращому розумінню походження, розвитку та модифікації форми і значення, концептуалізацію поняття та втілення його у певних графічних формах.

Бібліографія

- Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания//Вопросы языкознания. – 1995. – №1. – С. 39
- Брутян Г.А. Язык и картина мира//Философские науки. – 1973. – №1. – С. 109
- Гумбольдт В. фон. Избр. тр. по языкознанию. – М.: Наука, 1984. – 396 с.
- Ильиш Б.А. История английского языка. – М.: Высшая школа, 1968. – С. 314
- Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. – М.: Наука, 1976. – С. 273
- Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – С. 12

Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и в функционировании языковой картины мира//Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М: Наука, 1988. – С. 109

Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник. – К.: АртЕк, 1998. – С.156

The American Heritage Dictionary of the English Language. – Boston, N.Y.: Houghton Mifflin, 1997. – P. 173

Chambers English Dictionary. – Edinburgh: Chambers, 1990. – P. 192

A Dictionary of Modern Usage. – Ed by H.W.Fowler. – Oxford, N.Y.: Oxford University Press, 1985. – P. 68

Kramsch C. Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – P. 13

Oxford Dictionary of English Etymology. – Ed. by C.T.Onions. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – P. 129

The Oxford English Dictionary. – vol.II. – Oxford: Clarendon Press, 1991. – P. 695

The Oxford Russian Dictionary. – Ed. by P.Falla. – Oxford, N.Y.: Oxford University Press, 1995. – P. 688

Webster's New World Dictionary. – Cleveland & N.Y.: Webster's New World, 1989. – P. 189